

PETŐFI IRODALMI MŰZEUM

Önarckép álarcokban

Kiállításkatalógus

Önarckép álarcokban

**A Petőfi Irodalmi Múzeum
Arany János-kiállításának katalógusa**

Főszerkesztő: Vaderna Gábor

Önarckép álarcokban – A Petőfi Irodalmi Múzeum Arany János-kiállításának katalógusa

Főszerkesztő / Chief Editor: Vaderna Gábor

Szerkesztők / Editors: Kalla Zsuzsa, Kaszap–Asztalos Emese, Sidó Anna

A kötet szerzői / Authors: Eplényi Anna, Gábori Kovács József, Géra Eleonóra, Kalla Zsuzsa, Kaszap–Asztalos Emese, Keszeg Anna, Kovács Ida, Mázi Béla, Prőhle Gergely, Rózsafalvi Zsuzsanna, Sidó Anna, Tarjányi Eszter, Vaderna Gábor

Szakmai lektor / Consultant: Veszprémi Nóra

Angol fordítás / Translation into English: Bob Dent, Lukács Ágota, Rácz Katalin

Olvasószerkesztő / Copy editor: Török Dalma

Fotók / Photos: Belicza László, Berényi Zsuzsa, Devich Réka, Gál Csaba, Makrai Péter, Mester Tibor, Soltész Vince, Szelényi Károly, Tóth Zsuzsanna

A borítón / On the cover: Brückner János *Arany János* című portréja (2017)

Külön köszönet / Special thanks to: Czifra Mariann, E. Csorba Csilla, Kovács Ida, Lukács Ágota, Szilágyi Judit, Zeke Zsuzsanna

ISBN 978-615-5517-38-9

© Petőfi Irodalmi Múzeum, a szerkesztők és a szerzők

Felelős kiadó / Publisher: Prőhle Gergely főigazgató

A katalógust tervezte / Catalogue design:

Graphasel Design Studio

Betűtípus: Basis Grotesque Pro

Nyomdai munkák / Printing press: Keskeny és Társai 2001 Kft.

Önarckép álarcokban – Arany János-emlékkiállítás

Petőfi Irodalmi Múzeum, 2017. május – 2019. június

A kiállítás koncepcióját kidolgozta és a kiállítást rendezte / Exhibition curators:

Kalla Zsuzsa, Kaszap–Asztalos Emese, Sidó Anna

Tudományos szakértők / Scientific experts:

Tarjányi Eszter, E. Csorba Csilla

Látványterv és arculat / Exhibition and image design:

Mihalkov György

Kiállításgrafika / Graphic design:

Csordás Zoltán

Szervezés, koordináció / Exhibition coordination:

H. Bagó Ilona, Zeke Zsuzsanna

Angol változat / Translation into English:

Bob Dent, Gulyás Gabriella, Lukács Ágota, Rácz Katalin

Szöveggondozás / Copy editor:

Sulyok Bernadett

Kivitelezés / Installation:

Batári Attila, Dabasi András, Erdős Judit, Gyürky László, Kemény Gyula, H. Kocsis Annamária és az Arkasz Kft.

Restaurátor / Restaurator:

Mijatovits Zorka

Kiállítási informatika / Informatic department:

Badak Ferenc, Nagy Attila

Interaktív számítógépes pontok, kreatív technológia, szoftvertervezés, grafika /

Interactive parts:

Huszár Dániel, Mezei Ildikó, Samu Bence, Sik Eduard, Tóth Ádám

Médiamunkák / Media:

Hegy Katalin, Ruzshti Zsolt

A kiállítás létrehozásában közreműködtek / Assistants to the curators:

Babus Antal, Benedek Anna, Czékmány Anna, Kemény Aranka, Kovács Ida, Lukács Ágota, Nagy Réka Anna, Nagyvári Ildikó, Parragi Márta, Sipos Ferenc, Szathmári Árpád, Szilágyi Judit

A műtárgyak kölcsönzéséért köszönettel tartozunk az alábbi intézményeknek /

We would like to express our thanks to the following institutions for lending their artworks:

Budapesti Történelmi Múzeum – Kiscelli Múzeum / Budapest History Museum – Kiscell Museum

Déri Múzeum / Déri Museum, Debrecen

Érseki Vagyonkezelő Központ, Eger / Roman Catholic Archdiocese of Eger

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár / Metropolitan Ervin Szabó Library, Budapest

Hansági Múzeum / Hanság Museum, Mosonmagyaróvár

Herman Ottó Múzeum / Ottó Herman Museum, Miskolc

Magyar Nemzeti Múzeum / Hungarian National Museum, Budapest

Magyar Tudományos Akadémia / Hungarian Academy of Sciences, Budapest

Nagykőrösi Arany János Kulturális Központ / Arany János Cultural Center, Nagykőrös

Országos Széchényi Könyvtár / National Széchényi Library, Budapest

Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria / Museum of Fine Arts –

Hungarian National Gallery, Budapest

Tartalom

Bevezetés

- 8 Prőhle Gergely
Nem üvegházi növény
- 11 Vaderna Gábor
A modern Arany

Katalógus: Önarcképek, álarcok

Kalla Zsuzsa, Kaszap-Asztalos Emese, Sidó Anna

- 21 **Az emlékkiállítás műfaja: a felidézés, az emlékeztetés, az emlékezetben tartás helye (K.Zs.)**
- 37 **Bevezető tér (K.Zs.)**
- 55 **Az emlékkiállítás (K.Zs.)**
- 61 *Nagyszalonta – Debrecen (1817–1840)*
- 83 *Nagyszalonta (1840–1849)*
- 105 *Nagykőrös (1850–1860)*
- 133 *Pest-Buda – Budapest (1861–1882)*
- 165 **A karakterpár teremrészek (K-A.E. – S.A.)**
- 171 *Toldi – Bolond Istók*
- 185 *Ágnes asszony – Attila*
- 197 *A bárdköltő – Akakij Akakievics*
- 211 *Vojtina – Tamburás öreg úr*
- 229 **Kivezetés (K-A.E. – S.A.)**

Archívumok: Arany János és a közgyűjtemények

- 240 Mázi Béla
Az Akadémiai Könyvtár kéziratárának Arany János-gyűjteménye
- 252 Rózsafalvi Zsuzsa
Az Országos Széchényi Könyvtárban található Arany János-kéziratokról

- 260 Keszeg Anna
Arany János közgyűteményi utóélete
Az Arany János emlékmúzeumok Nagyszalontán és Nagykőrösön
- 276 Kalla Zsuzsa
Az élet valódi birtoklása
A Petőfi Irodalmi Múzeum 1957-es Arany emlékkiállítására

Tanulmányok: Város és művészet

- 310 Tarjányi Eszter
Önarckép az álnév fölött
Arany János életében utoljára megjelent verse, és annak szerzője:
Hajnal Péter
- 316 Géra Eleonóra
„Aki kedvetlenül nézi a fejlődő főváros visszás jelenségeit”
„A magyar nagyvárosi költészet úttörője”
- 334 Eplényi Anna
A Margitsziget tájrajza
Tájtörténeti interpretáció Arany János Margitsziget-térképvezetékéhez
- 350 Gábori Kovács József
Arany János, a hivatalnok
- 366 Kaszap-Asztalos Emese
A „Gráciák mosdatlan gyermeke”
Arany János és a karikatúra
- 388 Kovács Ida
Ferenczytól Izsóig
Arany János és a szobrászat
- 420 Sidó Anna
„Elevenebbek a létezőeknél”
Toldi ábrázolásának kezdetei a hazai szobrászatban
- 440 *Summary*
- 444 *Képek jegyzéke*
- 446 *Személynévmutató*

A modern Arany

Babits Mihály klasszikus, Petőfi Sándor és Arany János költészetét összehasonlító esszéjében írja:

Az egészséges lelkű ember őszinte, éppen azért, mert nincsenek lelkének fájó pontjai, melyekhez nem szeret hozzányúlni. Petőfi őszinte és kíméletlen, az őseber őszinteségével és kíméletlenségével. Ezzel szemben az agyonsebzett lelkű dekadens költészet fátyolos: szimbolikus vagy (művészi) impasszibilis, szemérmes és *l'art pour l'art*-os. S ilyen voltaképp az Arany Jánosé is. Ime, ismét az örökké szemben álló két szellemirány, s azt hiszem, nem lenne nehéz kiválasztani, melyik közülük a modernebb, a sebhedt modern lélek költészeté. Arany határtalanul modernebb Petőfinél. Petőfi határtalanul egészségesebb.¹

Babits Arany Jánost a modernitás küszöbére helyezi. Az egyszerre forradalmi és nyárspolgári Petőfivel egy történet zárul le, Arannyal egy történet kezdődik. Babits értelmezésében a modern ember kételkedő, habozó, cselekvéseit halogató hamleti alkat, s Aranyt ilyen „sebhedt” lelkű figurának látja. A modernitás Petőfi és Arany szembeállításában megragadott kezdőpontjával Babits egy olyan dilemmát fogalmazott meg, mely a kérdéssel foglalkozó irodalomban is rendre visszatér: a polgári lét önmagával elégedett piaci világot helyezi szembe a folyton kételkedő, saját személyének határait nem ismerő, frusztrált egyénnel. Matei Călinescu klasszikus művét idézzük:

A modernitás a legszélesebb értelemben [...] értékrendek összeegyeztethetetlen ellentétéhez kapcsolódik: 1) a kapitalista civilizáció tárgyiasítható, társadalmilag mérhető idejéhez (az időhöz mint többé-kevésbé mérhető, a piacon eladható és vehető árucikkhez); illetve 2) a személyes, szubjektív, képzeletbeli *durée*-hez, a privát időhöz, mely az én elbeszélésében jön létre.²

A modernitásnak Babitstól rajzolt „arca” (mely természetesen önmaga arcát is tükrözi) arra épül, hogy Arany nemcsak felismerte és elbeszélte ezt az ellentmondást, de mélyen, az etikai következményeket sem mellőzve élte át és szenvedte meg önnön kudarcát. Mintha Călinescu éppen a nyárspolgár és Hamlet, Petőfi és Arany szembeállítását ismételné meg. Ám ahhoz, hogy ez a modernitás valódi és személyesen átélt dilemmaként bontakozhasson ki, szükség van arra is, hogy a Călinescu által említett két tényező egymás mellett (egymást feltételezve és kizárva) jelenjen meg. Ezért vezeti be Babits a sokat idézett paradoxonát: „Petőfi nyárspolgár a zseni álarcában. Arany zseni a nyárspolgár álarcában.”³ Így lesz a modernizálódási folyamatok kritikusából menthetetlenül modern értelmiségi.

A modern Arany babitsi képének hatása aligha becsülhető alá.⁴ A modernitás, melynek Babits nemcsak teoretikusa, de részese is volt, szerette az éles korszakhatárok megalkotását, s Arany modern értelmezői és művész követői is egy olyan apafigurát konstruáltak és képzeltek

el, akit utánozni és meghaladni is érdemes lehetett. Az irodalomtörténet-írás már Arany életében küzdött a két költőbarát összehasonlításával, a közös irodalmi program ellenére markánsan különböző művészetfelfogásukkal, s utóbb is számtalan módon ragadták meg az „ikercsillagok” irodalmi pályáját.⁵ Mindeközben Arany volt és maradt modern, s ha nem is feltétlenül jogosak Babits Petőfit degradáló sorai, s nem is feltétlenül kell egy irodalomtörténeti töréspontot éppen kettejük közé ékelni, mégis máig megfontolandóak a különböző költői szerepértelmezések zavarba ejtően sokszínű játéka és a 19. századi modernizálódó Magyarország társadalomtörténeti környezetének összefüggései.

Arany Jánost soha nem hanyagolta el az irodalomtudomány. Hogy csak az utóbbi évtizedek nagyszabású vállalkozásaira utaljunk: Dávidházi Péter könyve az értekező életmű gazdag terméséből hüvelyezi ki azokat az etikai normákat, melyeket Arany következetesen képviselt, s melyeket összekapcsolt művészetében, életében és hivatali pályáján egyaránt; Milbacher Róbert a kultusz gazdag természetrajza után elemzések sorában hívja fel a figyelmet arra, hogy Arany olyan költő volt, aki éppen azokra az identitásképletekre kérdezett rá, melyekben maga is hitt, s melyeknek folyamatos szétbomlását érzékelte maga körül; Tarjányi Eszter pedig arról írt vastkos monográfiát, hogy Arany miképpen rejti el és villantja fel különböző arcait, miképpen lehet egyszerre komoly és ironikus–parodikus világa.⁶ A kritikai kiadás ugyan régóta zajlik, de Arany jelentőségét mutatja, hogy Voinovich Géza első kiadásai óta nemzedékről nemzedékre adják át kutatók e nagy anyag nehéz stafétáját egymásnak, s az utóbbi években befejeződhetett a levelezés összkiadása. A költő születésének kétszázadik évfordulóját ünneplő emlékvé tehát nem érte felkészületlenül az irodalomtörténész szakmát: elkészültek nívós szövegkiadások, rendelkezésre álltak különböző, sokszor egymásnak felelő irodalomtörténeti koncepciók és elbeszélések.

Az irodalmi muzeológia szükségképpen támaszkodik ezen eredményekre, de természetesen el is kell térnie azoktól. Egy múzeumi térben egyszerre lehet felmutatni egy életút gazdagságát, egy művészi pálya különböző állomásait, illetve azt a kultikus aurát, melyet az utókor Arany köré vont. Ilyeténképpen a múzeumi prezentáció lehetőséget jelent arra is, hogy – felhasználván az elmúlt évtizedek kutatási eredményeit – választ keressen arra a kérdésre, hogy Arany művészete miképpen viszonyult a kortárs művészethez, s hogy életének sokat ismételt választási dilemmái milyen társadalomtörténeti környezetben merülhettek fel egyáltalán.

Az *Önarckép álarckokban* című, 2017. május 15-én nyíló tárlatot egy irodalmi muzeológusokból – irodalomtörténészekből, művészettörténészből – és a látványtervezőből, Mihalkov Györgyből álló, ötfős csapat rendezte. Tarjányi Eszter volt a kiállítás irodalomtörténész szakértője (többek között ő írta a kiállítás főtábláit is), aki a tervezéskor csaknem két évtizede foglalkozott Arany életművével. Hosszú tanítási tapasztalata és az ismeretterjesztésben való jártassága, toleráns és kreatív gondolkozása, az újjal és szokatlannal szembeni nyitottsága, az ügyet tekintő rugalmas hozzáállása volt a kulcs a múzeumi világgal

való harmonikus együttműködéshez. A múzeum részéről Kalla Zsuzsa, Kaszap-Asztalos Emese és Sidó Anna voltak a kiállítás kurátorai. Utóbbi kettő (mindhármuk nevében) így ír az alkotófolyamatról:

Előttünk állt egy hatalmas kötömb, az Arany János-émlékezet, melyből négyünknek kellett valami eredetit kifraggni. A folyamat, ahogy egy írói életművet térben elhelyezünk, az erről való gondolkodás a szobrászat terminológiáját hívta elő bennünk. A készülő szobornak követnie kellett azokat a sztenderdeket, melyek ismerősek mindenkinek számára, de mint minden művészi alkotás, mégis tud valami újat, soha-nem látott vonásokat mutatni, mely korunkról is árulkodik. Izgalmas gyakorlat volt úgy rendezni a kiállítást, hogy négy szempontot érvényesítettünk, a három kurátor és a látványtervező gondolatait. E folytonos párbeszédre alapuló munka már önmagában új távlatokat nyitott. ⁷

A kérdés már csak az, hogy mik ezek az új távlatok, s mivel járul hozzá a Petőfi Irodalmi Múzeum kiállítása az Arany-émlékezethez. Őt meghatározó elemet érdemes előljáróban kiemelni.

1. A kiállításnak kettős szerkezete van. A be- és kivezető termek között lévő főhajóban a jobb és bal oldalon eltérő szerkezetet és problémafelvetést találunk. Az egyik oldalon négy emelvényre helyezett zöld színűre kifestett teremben Arany János irodalmi figurái, ha tetszik, alteregói párokba rendezve kaptak helyet. A másik, folyamatosan futó vörös falon Arany életrajzának négy helyszínével, Szalontától Budapestig követhetjük végig Arany életrajzát. Az irodalmi alakmások egymással is feleselnek, de folyamatos viszonyítási pontként szembenéznek Arany életrajzának elemeivel. A kiállítás bejárás útja nem előre adott, a látogató végignézheti csak az egyik oldalt is, de flâneurként csaponghat is a különböző muzeológiai installációk között. Az életút nem uralja a művek értelmezését – a művész Arany nem kerekedett fölébe a nagyvárosban karriert építő Aranyknak.

2. A kiállítást a múzeum állandó Petőfi-kiállítása felől lehet megközelíteni. Arany kultusza így Petőfi után következik. Ez lehetőséget teremtett a múzeumi önreflexióra egyfelől, s markánsan felhívja a figyelmet a két szerző kultuszának eltérő természetére másfelől.

3. Az életrajzi emlékkiállítás a mezővárosból a nagyvárosba vezető utat mutatja be. Arany esetében ez egyértelmű társadalmi emelkedést jelentett: karrierje a mezővárosi honorácior hivatalnoki pályájától a nagyvárosi szakértelmiségi szerepekig ívelt.⁸ A modernizálódó Budapesten végigvitt karrier társadalomtörténeti szempontból egyértelműen a kor egyik nagy sikertörténete, ugyanakkor közismert, hogy Arany mennyire megszenvedte az elismerést. Alkati szerénységén túl minden bizonnyal azért is járt így, mivel némi kétellyel figyelte a saját életében átalakuló várost, az új technikai vívmányokat, az emberek életkörülményeinek rendkívül gyors és gyökeres változását.

4. Az alakpárokat bemutató rész Arany modernitással kapcsolatos kételkedésének művészeti dokumentumait vonultatja fel. A Tarjányi Eszter irodalomtörténeti koncepcióját követő rendezés komoly és komolytalan, hivatalos és ironikus, nagyszabású és kisszerű figurákat rendez össze. A kiállítás azonban több mint egy irodalomtörténeti elbeszélés színre vitele – az egyes alakok nemcsak Arany megformálásában jelennek meg, de a korszak

képzőművészetének párhuzamos törekvései mellett. Jól látszik itt, hogy Arany nem társtan alkotó – művészetének dilemmái, köztük a modernitással együtt járó bizonytalansága, a korszak művészeti törekvéseit mélyen áthatották.

5. A kivezető terem az Arany-értés hatástörténetét az Arany-muzeológia utóéletének kontextusában mutatja be. A Petőfi Irodalmi Múzeumnak szinte kötelessége is a múzeumi önreflexió: a kultuszt a múzeum nemcsak létrehozta, ápolja, de be is mutatja, színre is viszi annak keletkezését és működését. A kiállítás fő termei így a kultusz metamuzeológiai terei között értelmezhetőek.

A kötet első nagyobb egysége a kiállítás leírását, illetve a kiállított műtárgyak leírását-elemzését tartalmazza.

A második blokkban a fontosabb Arany-archívumok keletkezéséről és történetéről közlünk írásokat. Arany János halála után kultusza és hagyatékának archívumokba áramlása azonnal megkezdődött. Fia, Arany László érdekes módon nem egy nagy gyűjtemény létrehozásán gondolkozott, hanem decentralizálta apja hagyatékát. Bútorait nagyrészt a szülőváros Nagyszalonjának adományozta, de juttatott (főként kéziratos) anyagot Nagykőrösre, Debrecenbe, Gesztre, a Nemzeti Könyvtárba, illetve hagyott néhány tárgyat és dokumentumot az Akadémián, apja utolsó lakhelyén is. Az itt közölt írások az Arany-hagyaték sorsát archívumtörténeti, muzeológiai és a gyűjteménypolitikai szempontból dolgozzák fel.

S végül a harmadik rész a kiállításához kapcsolódó tanulmányokat vonultat fel. Ezek Arany modernségének kérdéseit járják körül. Az alteregókat, az urbanisztikai környezet dinamikus változását, a városon belül visszanyert természet tájképi konstrukcióját, a hivatalnoki robotot, a karikatúrák nyomán támadt önfeledt nevetést, a képzőművészeteknek a városi terekben történő újrapozicionálását.

Mielőtt útjára bocsátjuk olvasóinkat, érdemes egy-két technikai jellegű információt megosztani a könyv használatával kapcsolatban.

A műtárgyjegyzékek a *Katalógus* tíz alfejezete után találhatóak. A műtárgyjegyzék leírásai megadják azt a helyet is, ahol az adott műtárgy egészéről vagy részletéről kép található a kötetben. A kiállítás saját anyagán túli képek jegyzékét a kötet végén adjuk meg.

A kötet szerkesztése során mindvégig az Arany János kritikai kiadás köteteit használtuk. A kisebb és nagyobb költemények esetében a főszövegben csak a címet (és a hosszabb szövegeknél a helyet) jelöltük. A többi esetben az AJÖM rövidítés utal a következő kötetekre:

AJÖM I – ARANY János, *Kisebb költemények*, s. a. r. VOINOVICH Géza, Bp., Akadémiai, 1951 (Arany János összes művei, I).

AJÖM II – ARANY János, *Az elveszett alkotmány: Toldi: Toldi estéje*, s. a. r. VOINOVICH Géza, Bp., Akadémiai, 1951 (Arany János összes művei, II).

AJÖM III – ARANY János, *Elbeszélő költemények*, s. a. r. VOINOVICH Géza, Bp., Akadémiai, 1952 (Arany János összes művei, III).

AJÖM IV – ARANY János, *Keveháza: Buda halála: A hun trilógia töredékei*, s. a. r. VOINOVICH Géza, Bp., Akadémiai, 1953 (Arany János összes művei, IV).

AJÖM V – ARANY János, *Toldi szerelme: A daliás idők első és második dolgozata*, s. a. r. VOINOVICH Géza, Bp., Akadémiai, 1953 (Arany János összes művei, V).

AJÖM VI – ARANY János, *Zsengék: Töredékek: Rögtönzések*, s. a. r. VOINOVICH Géza, Bp., Akadémiai, 1952 (Arany János összes művei, VI).

AJÖM VII – ARANY János, *Shakespeare: A szent-iván éji álom: Hamlet, dán királyfi: János király*, s. a. r. RUTTKAY Kálmán, Bp., Akadémiai, 1961 (Arany János összes művei, VII: Drámafordítások, 1).

AJÖM VIII – ARANY János, *Arisztophanész: A lovagok: A felhők: A darázsok: A béke: Az acharnabeliek*, s. a. r. KÖVENDI Dénes, Bp., Akadémiai, 1961 (Arany János összes művei, VIII: Drámafordítások, 2).

AJÖM IX – ARANY János, *Arisztophanész: A madarak: A békák: Lysistraté: A nők ünnepe: A nőuralom: Plutos*, s. a. r. KÖVENDI Dénes, Bp., Akadémiai, 1961 (Arany János összes művei, IX: Drámafordítások, 3).

AJÖM X – ARANY János, *Prózai művek 1: Eredeti szépprózai művek: Szépprózai fordítások: Kisebb cikkek: Tanulmányok: Iskolai jegyzetek*, s. a. r. KERESZTURY Mária, Bp., Akadémiai, 1962 (Arany János összes művei, X: Prózai művek, 1).

AJÖM XI – ARANY János, *Prózai művek 2: 1860–1882*, s. a. r. NÉMETH G. Béla, Bp., Akadémiai, 1968 (Arany János összes művei, XI: Prózai művek, 2).

AJÖM XII – ARANY János, *Prózai művek 3: Glosszák: Szerkesztői üzenetek: Szerkesztői megjegyzések: Előfizetési felhívások*, s. a. r. NÉMETH G. Béla, Bp., Akadémiai, 1963 (Arany János összes művei, XII: Prózai művek, 3).

AJÖM XIII – ARANY János, *Hivatali iratok 1: Nagyszalonta – Nagykőrös – Budapest (1831–65)*, s. a. r. DÁNIELISZ Endre, TÖRÖS László, GERGELY Pál, Bp., Akadémiai, 1966 (Arany János összes művei, XIII: Hivatali iratok, 1).

AJÖM XIV – ARANY János, *Hivatali iratok 2: Akadémiai évek (1859–1877)*, s. a. r. GERGELY Pál, Bp., Akadémiai, 1964 (Arany János összes művei, XIV: Hivatali iratok, 2).

AJÖM XV – ARANY János *Levelezése (1828–1851)*, s. a. r. SÁFRÁN Györgyi, BISZTRAY Gyula, SÁNDOR István, Bp., Akadémiai, 1975 (Arany János összes művei, XV: Levelezés, I).

AJÖM XVI – ARANY János *Levelezése (1852–1856)*, s. a. r. SÁFRÁN Györgyi, BISZTRAY Gyula, SÁNDOR István, Bp., Akadémiai, 1982 (Arany János összes művei, XVI: Levelezés, II).

AJÖM XVII – ARANY János *Levelezése (1857–1861)*, s. a. r. KOROMPAY H. János, Bp., Universitas, 2004 (Arany János összes művei, XVII: Levelezés, 3).

AJÖM XVIII – ARANY János *Levelezése (1862–1865)*, s. a. r. ÚJ Imre Attila, Bp., MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet, 2014 (Arany János összes művei, XVIII: Levelezés, 4).

AJÖM XIX – ARANY János *Levelezése (1866–1882)*, s. a. r. KOROMPAY H. János, Bp., Universitas – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet, 2015 (Arany János összes művei, XIX: Levelezés, 5).

A műtárgyjegyzékben és a tanulmányok jegyzeteiben a következő archívumok rövidítéssel szerepelnek:

AJKMGy – Arany János Közérdekű Muzeális Gyűjtemény, Nagykőrös

BFL – Budapest Főváros Levéltára

BTM FK – Budapesti Történeti Múzeum – Fővárosi Képtár

BTM KM – Budapesti Történeti Múzeum – Kiscelli Múzeum

DIV – Dobó István Vármúzeum, Eger

DM – Déri Múzeum, Debrecen

FSZEK BGy – Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest Gyűjtemény

HM GY – Hansági Múzeum, Gyurkovich-gyűjtemény, Mosonmagyaróvár
HOM – Herman Ottó Múzeum, Miskolc
MMAJ – Muzeul Memorial Arany János / Arany János emlékmúzeum, Salonta / Nagyszalonta (Románia)
MNM TT DGy – Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Tár, Dohányzástörténeti Gyűjtemény, Budapest
MNM Éremtár – Magyar Nemzeti Múzeum, Éremtár, Budapest
MNM Textilgyűjtemény – Magyar Nemzeti Múzeum, Textilgyűjtemény, Budapest
MNM TF – Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Fényképtár, Budapest
MNM TKCs – Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok, Budapest
MTA KIK Kt. – Magyar Tudományos Akadémia, Könyvtár és Információs Központ, Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Budapest
MTA MGy – Magyar Tudományos Akadémia, Művészeti Gyűjtemény, Budapest
OSZK Kt. – Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Budapest
OSZK SZT – Országos Széchényi Könyvtár, Színháztörténeti Tár, Budapest
PIM Kézirattár – Petőfi Irodalmi Múzeum, Kézirattár, Budapest
PIM Könyvtár – Petőfi Irodalmi Múzeum, Könyvtár, Budapest
PIM MR Ft. – Petőfi Irodalmi Múzeum, Művészeti, Relikvia- és Fotótár, Budapest
SZM-MNG – Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest
TRENk. – Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára, Debrecen

A kiállítás megnyitóján még köztünk volt, a kötet előkészítésekor még feladatokat vállalt. Húzódozott, hogy sok a dolga, de „persze-persze” elvállalta. Arany neki több volt, neki tényleg több volt egy érdekes témánál. Aztán hirtelen itt hagyott minket, s nekünk immár az ő örökségével is szembe kell néznünk. Az egyes szövegek kialakításakor szinte azt éreztük, amit a Petőfire emlékező Arany: „S döbbenve ismerek fel rajzomon / Egy-egy vonást, mit szellemujja von.” Még bekerült egy rövid posztumusz tanulmány, még elkezdhette a „zöld szobák” leírásait, az első bekezdések még az ő tollából vannak, de végezni már nekünk kellett. Reméljük (szerkesztő, kurátorok, szerzők, tanítványok és a barátok), hogy meg tudtuk felelni. Nem könnyű.

E kötetet Tarjányi Eszter emlékének ajánljuk.

¹ BABITS Mihály, *Petőfi és Arany* = B. M., *Esszék, tanulmányok*, szerk. BELIA György, I-II. köt., Bp., Szépirodalmi, 1978 (Babits Mihály művei), I, 164.

² Matei CALINESCU, *Five Faces of Modernity: Modernism, Avant-Garde, Decadence, Kitsch, Postmodernism*, Durham, Duke UP, 1987, 5.

³ BABITS, *l. m.*, 176.

⁴ Lásd erről SZABÓ T. Anna esszéjét: *Arany János utóélete = „Egyszóval... a költészet”: Arany-verselemzések*, szerk. VADERNA Gábor, Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum, 2018, 90. ssk.

⁵ Erről lásd MILBACHER Róbert, *Arany János és az emlékezet balzsama: Az Arany-hagyomány a magyar kulturális emlékezetben*, Bp., Ráció, 2009 (Ligatura), 147–167; MARGÓCSY István, „...ikerszülöttek, egymás kiegészítői...”: *Petőfi és Arany kettős kultusza és kettős kanonizációja* = M. I., *Petőfi-kísérletek: Tanulmányok Petőfi Sándor életművéről*, Pozsony, Kalligram, 2011 (Margócsy István válogatott munkái), 303–349.

⁶ DÁVIDHÁZI Péter, *Hunyt mesterünk: Arany János kritikus öröksége*, Bp., Argumentum, 1992 (2. kiad., 1994);

MILBACHER, I. M.; TARJÁNYI Eszter, *Arany János és a parodisztikus hagyomány*, Bp., Universitas, 2013.

⁷ KASZAP-ASZTALOS Emese, SIDÓ Anna, *Ki itt belépsz, hagyj föl minden sztereotípiával! Gondolatok az Arany János kiállításról*, Könyves Magazin, 2017/3, 52.

⁸ SZILÁGYI Márton, *Arany János társadalmi státuszának változásai* = Sz. M., *Hagyománytörések: Tanulmányok az 1840-es évek magyar irodalmáról*, Bp., Ráció, 2016, 46–63.